

Textunderlag Haglöfskonserterna i Torsång 15 juni 2014

Av Karl-Erik Stålhandske och Håkan Gelin

Musikstycke: MARSCHLEK

Berättaren:

Jag ber att få hälsa er hjärtligt välkomna hit till Hembygdgården i Torsång

Bakgrunden till kvällens musikafton har sitt ursprung i att namnet **Firmanamnet Haglöf** uppmärksammas detta år med anledning av att **Viktor Haglöf** startade sin tillverkning av ryggsäckar i byn Tronsjö i Torsång år 1914, alltså för 100 år sedan. Starten skedde i den drängstuga som fortfarande finns kvar i Tronsjö.

Det har uppmärksammats på olika sätt. **Håkan Gelin, ordförande i Föreningen Släkt och Bygd**, skrev en artikel om detta i medlemstidningen Tunarötter. Han kom också med idén att man borde ordna en **HISTORISK MUSIKAFTON** på **HEMBYGDSGÅRDEN**, eftersom just **Viktor Haglöf**, grundaren av ryggsäcktillverkningen, även var en drivande kraft i Torsångsbygden och som hade stor delaktighet i att **Hembygdsgården** ligger just här där vi nu befinner oss. Men vad har da Viktor Haglöf koppling till musiken? **Jo, så här är det:**

Vi på scenen kommer under kvällen att spela musik som vi har efter **Viktors Haglöfs farfar** nämligen **Mästerspelmannen, målaren och poeten Hans Haglöf, född 1821 och död 1893**. Mellan låtarna ska jag berätta lite bakgrundshistorik.

Jag ska passa på att presentera de övriga musikanterna och börjar med Haglöfkännaren Dan Ljungkvist och i Tylla-gänget hittar vi Anneli Åhman, Eva Frisk, Gunnar Fredell, Hans Olander, Torbjörn Schedwin och Håkan Bergkvist. Själv heter jag Karl Erik Stålhandske, tidigare bosatt i Petersgården i Tylla, mellan åren 1982 och 1999,,

Vi började med att spela: MARSCHLEK.

Och vi fortsätter med en liten enkel VALS i C-dur och det är Gunnar och Håkan som börjar så fyller vi andra på.

Berättaren:

I **Hagesgården** i Tronsjö i dåvarande Torsångs socken bodde i början av 1800 talet nämndemannen och kyrkvärden Olof Olsson, född i Milsbo, med hustru Lisbeth, född i Tronsjö, och barnen Stina och Anders. Sonen Hag Anders Olsson gifte sig 1804 med Catharina Göransdotter, vilken var född på Sunnanö.

Anders och Katarinas äldsta barn hette **Göran** och var född 1805. Görans musikaliska begåvning måste ha uppmärksammas tidigt eftersom han redan 1820, vid 15 års ålder blev klockare och organist i Torsångs kyrka. Han var även en skicklig spelman som anlätades vid bröllop och danser. Han spelade förutom orgel, både flöjt och klarinett.

Det sägs att han som ung organist, kär och lycklig, friat till en förmögen bonddotter men fått nej, han var för simpel sas det. Tänk om han ändå varit organist i Stora Tuna, det hade varit skillnad!

Men **Göran** fick sin revansch när han år 1828, bland sex sökande, fick just en tjänst som organist i Stora Tuna. Man kan förstå att glädjen då var stor.

Livet som organist var kanske inte alltid så enkelt. Han sägs ha fått en varning för fylleri och därför blev han utsatt för nykterhetskontroller när han skulle spela orgel i kyrkan på söndagarna.

Ofta kom han dit direkt efter att ha varit ute och spelat på bröllop eller dans. En annan orsak till att han kom på kant med kyrkan sägs ha varit en tvist kring en orgel med vice pastorn Lindman, som även var orgelbyggare.

Vi ska nu spela POLSKAN "En sup till".

Berättaren:

Organisten och klockaren, som i praktiken för det mesta vara samma person, skulle med andra ord också vara dansspelman. Ja, man t.o.m. krävde det av honom vilket kanske inte alla av dagens kantorer känner till då kyrkan inte direkt förknippas med nöjen och dans. Ur en klockarordning för Linköpings stift från 1795 kan man i paragraferna läsa bl. a följande om klockarens och organistens ansvar, **cit**:

Organister, på landet i synnerhet, böra gå församlingen till handa med Dans-musik vid Bröllop och andra Gillen, samt dess Ungdom med Information i spelande, räknande och skrifvande; äfven som de vid Biskops-Visitationer, Kyrkoherde-Installationer, Kyrko-Invigningar m.m. i Contracttet böra vara behjplige til Kyrko-Musiks upförande, dock at för alt sådant njuta särskild skälig betalning. [...] slut citat.

Nu blir det en polska som kallas för UR-POLSKAN

Den har Dan lärt ut och på fråga varför den heter så, svarade Dan att "nå'tt ska den ju heta så man vet vad man ska spela"

NU SKA VI DELA PÅ OSS IGEN: låten kommer att spelas av Eva, Anneli, Dan och Hans

Berättaren:

Göran var den som först tog efternamnet **Haglöf** och det anges att han tog namnet innan han blev organist i Torsångs kyrka 1820.

Göran hade flera yngre syskon. Här kan först nämnas Per, född 1815, och sedan **Hans, född 1821.**

De yngre bröderna spelade ofta tillsammans med Göran på bröllop och danser. Sannolikt lärde och påverkade han sina yngre bröder i spelandets konst.

Den mest kände blev dock den yngste brodern **Hans**. Han benämndes som **mästerspelmannen.**

Han började, precis som sin bror Göran, spela i unga år. Redan år 1836, vid 15 års ålder, spelade han på sitt första bröllop. **Hans Haglöfs** instrument blev fiolen.

Fadern Anders Olsson dog den 25 mars 1825 och då var Hans endast 4 år gammal. I dödboken står att Anders Olsson drunknade i Sunnanöviken och att han efterlämnade förutom sin hustru sex söner och en dotter. Sedan tidigare var två döttrar döda.

Hans Haglöf gifte sig 1844 med **Katarina Larsdotter** och de flyttade först till Kyna några månader för att sedan bosätta sig på hustruns gård "Tjögården" i Dalvik.

Vi ska nu spela EN GALOPP, daterad 1847. Om den har Ernfrid Roos noterat att den "gärna kan spelas som Reinlender".

Vi spelar den som schottis

Berättaren

Hans Haglöf var under lång tid den mest kände och anlitade spelmannen i Södra Dalarna. Han efterlämnade ett stort antal handskrivna notböcker med egna kompositioner och uppteckningar av andra samtida spelmäns låtar. Alla i nutid kända och tillgängliga notböcker är inskannade och bevarade digitalt på Folkmusikens Hus i Rättvik.

Exempel på namngivna notsamlingar är:

"SPRITT SPRÅNGANDE" Ny dansmusik av Hans Haglöf, Dalvik 1840

"SAMLING AV MUSIKALIER" tillhörande Hans Haglöf, Dalvik 1846

Hans Haglöf påstås ha haft ett enastående musikminne. Det berättas om honom hur han, så fort han fick höra en låt, avbröt allt arbete, och gick in och skrev ner den.

En gång mötte han en person på landsvägen som visslade på en låt, när han sedan kom hem skrev han ned den helt ur minnet.

Han var även skicklig tecknare som gjorde hyllningsadresser och bröllopstelegram som han frikostigt skänkte till brudpar och jubilarer vid sina spelningar vilket gjorde det extra trevligt.

Nästa låt vi ska spela är en POLSKA som kallas för "SYSTERFÄRJAN"

Berättaren:

Spelmännen var mycket viktiga vid olika familjehändelser som kryckeståt, bröllop och födelsedagar. Det var ofta även prestige för brudens föräldrar, som anordnade ett bröllop, att briljera med så skickliga och berömda spelman som möjligt.

Ett bröllop på den tiden räckte i minst tre dagar, ända upp till en vecka. När spelmännen dessutom fick gå till fots till och från gästabuden kan man fråga sig, hur de fick tiden att räcka till.

När vägen var lång och spelmännen var trötta så stämde de upp en gånglåt för att pigga upp sig själva. Men stundom tog tröttheten ut sin rätt. Vid sådana tillfällen kunde de gå långa stycken av vägen och sova.

En gång var det en gårdsgård som stoppade deras framfart, men när det gnuggat sömnen ur ögonen, var det bara att fortsätta igen.

I en notbok 1882 gjorde **Hans Haglöf** följande anteckning:

Från och med 1836 till och med 1882 har jag spelat på 387 bröllop och 971 danser, tillsammans 1358 gånger och ställen har jag spelat på vid 1882 års slut.

Kanske han tänkte sluta med musiken. Så blev emellertid icke fallet. Den 1 juni 1893 skriver han igen och gör ett utdrag ur sina räkenskaper:

Nu har jag spelat på ytterligare 282 danser och 37 bröllop och förtjänat härpå 1237 kr.

Vi ska nu avsluta första delen av den här musik- och historiefam-ställningen och det gör vi med POLSKA I C-DUR

Musikstycke: WÄSTANSJÖ-GALOPPEN

Berättaren:

Hans Haglöf spelade ofta tillsammans med Anders "Sjös" Gustaf Jakobsson, född i Tylla nr 20 i Torsång 1838 samt Isak Nilsson från Storhaga i Gustafs. Den sistnämnde dog endast 33 år gammal 1863.

"Sjös" Gustav, eller som han sedermera kallades "Sjösen" hade redan som helt ung intresserat sig för musiken, ty vid 17 års ålder återfinns hans namn på efterlämnade noter. Till växten beskrivs han vara stor och stark, nästan lite tjock och fet. Vid Nyckelby arbetade han några somrar som flottare, men köpte sig sedan en häst och några andra kreatur och blev så småningom hemmansägare.

I en gammal Tunagård i Åby bodde han, och där rådde alltid stor gästfrihet. Där höll byns ungdom till och dansade. Och där spelade "Sjös"-Gustav med hjälp av Hans Haglöf.

Dessa två spelmän vore nära nog oskiljaktiga och gick under benämningen Sjösen och Tjösen och ansågs stundom rätt originella. Hans Haglöf brukade sluta ögonen och blunda långa stunder under det hans spelade, så dom dansade trodde han sov. Sjösen blåste så kinderna stod ut om stora bollar.

Han trakterade en liten C-klarinet, som hördes vida omkring. Sjösen gav också lektioner på sitt instrument. Både Sjösen och Haglöf bodde i närheten av vattendrag och det är inte uteslutet att de lärde sin konst av Strömkarlen eller Näcken själv.

I äldre tider trodde folk mera på dessa musikens gudar. En gång när Sjösen skulle till kvarnen för att mala hände någonting underligt. Väl framkomna till kvarnen så försvann Sjösen och blev borta så länge att mjölnaren med hjälp av drängarna måste till att leta efter honom.

Till slut fann de Sjösen instängd i kvarnstallet. Måhända var det "Kvarngubben" eller Näcken som den gången ville lära honom en ny polska.

Här kommer nu en POLSKA efter "Sjös-Gustav"

Berättaren:

Nog fanns det många skickliga spelmän i Tuna på den tiden, men det var först när "Sjösfar" stämde upp, som det blev riktig fart och stämning, ty hans friska och hurtiga marscher och gamla polskedanser hade en sällsynt förmåga att rycka upp både gammal och ung.

På Hägermans loft i Ingevallsbo måste golvet stöttas upp när Sjösen satte igång med sina taktfasta låtar.

I helg och söcken, på bröllop och kryckeståt, vid husförhör och dopkalas, alltid skulle Sjösen vara med. Inte bara i Tuna och Torsång, utan även i Gustafs och Silvberg.

Likaså i Skärsjö, där han en gång skötte musiken på ett storbröllop. Han blev vid det tillfället en farlig konkurrent till en annan känd spelman, Strömming Erik Jansson.

Detta att ungdomen träffades, spelade, dansade och festade om inomhus, och på speciella platser, var en nymodighet under mitten och slutet av 1800-talet och skapade begreppet "dansstugor".

Dansstugorna hade sitt ursprung i forna tiders "vakstugor", dvs tillfällen när man vakade över en död person för att konstatera att densamme inte var skendöd. Dessa vak skapade tillfällen till dans och fest och urartade så småningom så pass att kyrkan fick ta i med hårdhandskarna och förbjuda dem.

I vilken mån Haglöfarna spelade på dansstugor finns inte belagt men är högst troligt.

Så ska vi dela upp oss igen: jag, Dan och Håkan ska spela en till Sjös-Gustav-låt: SJÖS-GUSTAVS MARSCH från 1855

Berättaren:

En annan känd Spelman är Hans Andersson, eller som han senare kom att kalla sig Hans Andersson-Bergström. Även han kom från Tronsjö, en by som begåvats med många skickliga musiker.

Hans Andersson var född i Tronsjö år 1806 och var nästan jämngammal med Göran Haglöf. I en efterlämnad notbok finns uppteckningar av en del gamla låtar från 1700 talet.

Några år bodde Hans Andersson i Vika och hans notbok innehåller därför flera musikstycken från den socknen.

1832 flyttade han hem igen och övertog Harildsgården Tronsjö. Hans Andersson har angett sitt namn till Andersson-Bergström i en husförhörsbok från 1844.

Hans Anderssons son Erik Hansson-Bergström drunknade den 9 oktober 1859 26 år gammal i Borgsjö i Medelpad.

Efter sonens död uppges att Hans Andersson-Bergström slutade spela, och förmodligen fick då Hans Haglöf överta notboken.

Nu fortsätter vi med en Hans Andersson-låt som i nothäftet är benämnd POLLONEUSER. Vi spelar låten i original som en polska.

I bearbetad version kallas den även för "Ryggsäcken" eller "246 b"

Berättaren:

Hans Haglöfs söner förde det musikaliska arvet vidare. **Gustav, född 1849**, spelade fiol och **Karl Stefanus född 1859**, blåste klarinett. De spelade mest samma låtar som sin far.

Bröderna spelade ofta tillsammans. En gång hade båda bröderna gått ända upp till Ål för att spela på ett bröllop. Bröllopet pågick hela veckan och när de på lördagen skulle gå hem igen hade de en högst ovanlig tur.

Just den dagen skulle konung Oskar komma upp till Dalom för att inviga Rättviksbanan.

Banmästaren var just ute på en provtur, och när han fick höra, att var ett par spelmän som skulle "utöver", så fick de åka med till Tuna.

På så sätt blev bröderna Haglöf de första passagerarna på järnbanan mellan Rättvik och Krylbo.

Gustav var i yngre år med sin far HANS på spelningar vilka kunde pågå i flera dagar. Gustav insåg så småningom att gården förföll och lade "fiolen på hyllan" för att få gården på fötter igen, viket han också lyckades med.

Gustav gjorde även han en förteckning över sitt spelande från 1863 till 1897. Han hade då spelat på 196 danser och på 42 bröllop och därigenom tjänat 1341 kr och 61 öre.

Han slutade offentligt 1897 och spela eftersom han ansåg att jordbruket blev eftersatt av allt spelande.

Gustav Haglöf, född 1849 och död 1938 var alltså far till Viktor Haglöf, som startade ryggsäckstillverkningen i Tronsjö.

Nu ska vi spela en polska: HÄR SKA VI GÖRA EN LITEN TÖS

Berättaren:

En glädjespridare och mångsysslare som få var sonen Karl Stefanus. Han var bl. a. lantbrukare, fabrikör, snickare, spelman och framförallt teaterförfattare och egen förläggare. I den senare egenskapen var han välkänd inom och utom landet och hade "landets äldsta teaterfirma, grundad år 1889" i Borlänge.

Redan i skolåldern började han spela klarinett och när han gick och läste för prästen kom han ofta direkt från någon danstillställning där han svarat för musiken.

Så försörjde han sig som bonde men också som byggnads- och möbelsnickare och tillverkade samtidigt fina möbler för eget bruk, och så började han med inramningar i Alsbäck, där han köpt egen gård.

Sina arbeten sålde han bl.a. på Domnarfvets marknad.

Till Karl Stefanus gård i Alsbäck kom dagligen brev från personer, folk som vill köpa pjäser, nyårsrevyer och "godbitar" – dvs. småstycken på vers och prosa lämpliga till uppläsning – men även folk som ville ha hjälp att skriva hyllningsvers och födelsedagstal.

Rollhäften kunde kosta 25 öre upp till en krona, ibland 1:50 men då motiverades det med att replikerna var så många

Karl Stefanus hade gjort den erfarenheten att slutet är det viktigaste i pjäsen. Kan man då genom en rolig poäng få salongen att skratta, så är pjäsens lycka befast.

Vi ska nu avrunda med att återknyta till kvällens huvudperson, STORSPELMANNEN HANS HAGLÖF.

Eva och Dan

Berättaren:

HANS HAGLÖF tyckte ju om att förgylla t ex ett bröllop med något diktverk, så innan vi slutar ska jag läsa en BRÖLLOPSLYCKÖNSKAN som Hans Haglöf skrev till ett par vänner den 17 juni 1884, nästan på dagen för 130 år sedan.

Gud se i nåd till dessa två
Som nu uti förening gå
Med löfte att i lust och nöd
Förbliva ett i liv och död

Må ingen prövning bliva hård
Må livet bli en rosengård
Behåll dem Du, o Herre god
I kärlek, som ger tröst och mod

Må sällhet, kärlek, tro och hopp
Försköna Eder levnads lopp
Så det må bli på allt vis
Ett skönt och ädelt paradiset

Må eder sympati stå fast
Må ingen motgång bli till last
Må på den bana I beträtt

Varenda börda bäras lätt

Må edra goda företag
Få önsklig framgång dag för dag
Må trohet, enighet och frid
Förjaga livets kval och strid

Må uti edert äkta band
Nu allt gå eder väl i hand
Däri må Gud er rikligt ge
All lycka och välsignelse

Vi ska musikaliskt avsluta denna afton med musik efter HANS HAGLÖF genom att spela, som det står i originalhäftet "SPRÅNGMARSCH", men som Ernfrid Roos kallar "BRUDMARSCH". Den har på senare år blivit känd som TORSÅNGS BRUDMARSCH

Då återstår endast att vi tackar för oss, och tack till ER för att NI kom och ville lyssna. Underlaget för berättartexten är sammanställd av Håkan Gelin som hämtat uppgifterna från bl. a Torsångs Hembygdsförenings årsblad år 2000 av Tage Pettersson, Musik i Folkton av Ernfrid Roos och Tunabygdens hembygdsförenings tidigaste årsskrifter av Tunum.